

SYEIKH IBN 'AJIBAH: SUATU PENGENALAN^(*) (*Sheikh Ibn 'Ajibah: An Introduction*)

Firdaus Bin Sulaiman¹ & Prof. Dato Dr. Zulkifli M. Y.²

ABSTRACT

Shaykh Ibn 'Ajibah is one of the Moroccan Sufi scholars who contributed significantly to the Muslim thought. This study seeks to introduce him by exposing some aspects of his life. Among the aspects of his life that are discussed here are his family background and education, his involvement in mysticism, and his preaching to the way of Allah. The study also presents the writing works of Shaykh Ibn 'Ajibah throughout his life. The study finds that Shaykh Ibn 'Ajibah was a Sufi who had strong Islamic sciences background. He mastered Arabic, Quran and its exegesis, Hadith and its explanations, Islamic jurisprudence, and Sufism. His strength was not only the ability to teach them, but he also produced writings in the form of books in these areas. His life was evident with struggles as a scholar who inherited the prophetic struggles.

Keywords: *Ibn 'Ajibah, Tafsir Sufi, Ulama Sufi, Ulama Maghribi, Ulama abad.*

---

^(*) This article was submitted on: 03/08/2016 and accepted for publication on: 04/11/2016.

¹Academy of Islamic Studies, University of Malaya, Kuala Lumpur, Malaysia. email: fsulaiman77@gmail.com

²Director, Academy of Islamic Studies, University of Malaya, Kuala Lumpur, Malaysia.

ABSTRAK

Syeikh Ibn 'Ajibah adalah ulama sufi dari Maghribi yang memberi sumbangan besar kepada umat Islam. Kajian ini berusaha memperkenalkan Syeikh Ibn 'Ajibah dengan mendedahkan beberapa aspek daripada kehidupannya. Di antara aspek kehidupan beliau yang disentuh ialah latar belakang keluarga, pendidikan, keterlibatan dalam tasawuf dan dakwah kepada jalan Allah. Kajian ini juga memaparkan hasil karya tulis Syeikh Ibn 'Ajibah sepanjang hidupnya. Kajian ini mendapati bahawa Syeikh Ibn 'Ajibah merupakan seorang tokoh sufi yang mempunyai latar belakang keilmuan zahir yang kuat. Beliau menguasai ilmu bahasa Arab, al-Quran dan tafsirnya, hadis dan syarahannya, fekah dan tasawuf. Penguasaannya itu bukan hanya setakat dapat menganjarkan, akan tetapi beliau juga telah menghasilkan karya tulis dalam bentuk kitab dalam bidang-bidang tersebut. Kehidupannya penuh dengan warna-warni perjuangan seorang ulama yang mewarisi risalah kenabian

1.0 PENDAHULUAN

Syeikh Ibn 'Ajibah merupakan seorang ulama besar dari Maghribi yang hidup pada abad ke 13 Hijrah. Tidak ramai ditemukan tokoh sufi yang mempunyai latar belakang keilmuan yang kuat dalam bidang al-Quran, hadis dan fikah seperti Syeikh Ibn 'Ajibah. Ini dapat dilihat melalui karya-karya penulisan yang dihasilkannya. Beliau mempunyai lebih dari 40 karya dalam bidang-bidang tersebut. Salah satu karya beliau yang terkenal adalah kitab tafsir *al-Bahr al-Madid fi Tafsir al-Quran al-Majid*¹. Kitab tafsir beliau ini menggabungkan dua metodologi yang bertentangan pada zamannya, iaitu metodologi ahli syariat dan metodologi ahli hakikat atau metodologi tafsir zahir dan metodologi tafsir *isyari* sekali gus.²

---

¹ Al-Imam al-'Alamah Abu al-'Abbas Ahmad Ibn Muhammad Ibn al-Mahdi Ibn 'Ajibah al-Hasani, *al-Bahr al-Madid fi Tafsir al-Quran al-Majid*, cet. 2, (Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, 2005).

² Dr. Fahd Ibn 'Abd al-Rahman Ibn Sulayman al-Rumi yang mengkaji para mufasir dan karya-karya mereka, telah mendapati bahawa terdapat 5 kategori mufasir ketika berhadapan dengan tafsir sufi *isyari* dan tafsir sufi *falsafi* atau *nazari*, iaitu:

(1) Mufasir yang menolak sama sekali segala bentuk pentafsiran yang berbau sufi *isyari*. Mereka yang dalam kategori ini ramai.

(2) Mufasir yang berusaha menjaga pentafsirannya berdasarkan metode tafsir zahir, namun demikian ada sedikit mentafsirkan ayat al-Quran dengan metod tafsir sufi. Di antaranya tafsir *Ghara'ib al-Quran wa Ragh'a'ib al-Furqan*, karangan Imam Nizam al-Din al-Hasan

Syeikh Ibn 'Ajibah ini tidak begitu dikenali di tanah Melayu dan Nusantara. Namun, salah satu karyanya dalam Tasawuf sering dijadikan sumber rujukan oleh ulama Nusantara, khususnya kitab beliau yang berjudul *Iqaz al-Himam fi Syarh al-Hikam*.¹ Ia merupakan kitab yang mengandungi syarahan terhadap kitab *al-Hikam* karangan Syeikh 'Ata' Allah al-Iskandari yang amat terkenal di kalangan peminat Ilmu Tasawuf di tanah Melayu dan Nusantara.² Kitab beliau ini masuk ke Nusantara salah satu sebabnya adalah faktor tasawuf yang banyak menguasai sistem pengajian Islam Nusantara pada peringkat awal.

Ketidakstabilan Mencorak Keadaan Semasa Syeikh Ibn 'Ajibah

Menurut sumber sejarah, Syeikh Ibn 'Ajibah dilahirkan pada tahun 1160 H atau 1161 H. Kampung kelahirannya itu bernama *al-Khamis* yang terletak antara Bandar Tangeir dan Tetouan.³

Pada masa kelahirannya, umat Islam telah berpecah belah menjadi beberapa kerajaan dan pemerintahan. Pemerintahan terbesar pada waktu itu adalah Khilafah Uthmaniyyah yang berpusat di Turki. Sedangkan Maghribi pada

---

Ibn Muhammad al-Naysaburi dan *Ruh al-Ma'ani fi Tafsir al-Quran al-'Azim wa al-Sab'a al-Mathani*, karangan Imam Syihab al-Din Mahmud al-Alusi al-Baghdadi. Al-Syeikh Khalid 'Abd al-Rahman Al-'Ak menilai kitab mereka ini sebagai kitab tafsir sufi yang memenuhi syarat-syarat yang telah ditetapkan ulama.² Menurutnya lagi, mereka ini telah menggabungkan dalam tafsir mereka metode pentafsiran ahli zahir dan ahli batin.²

- (3) Mufasir yang majoriti tafsirnya bercorakkan tafsir sufi *isyari*, namun ia turut menambah sedikit pentafsiran zahir. Ini seperti *Tafsir al-Quran al-'Azim*, karangan Imam Sahl al-Tustari.
- (4) Mufasir yang hanya menggunakan metod *isyari* dalam pentafsirannya, tidak menyentuh langsung tafsir zahir. Ini seperti *Haqa'iq al-Tafsir*, karangan Abu 'Abd al-Rahman al-Sulami.
- (5) Mufasir yang menghimpun dalam tafsirnya metod sufi *isyari* dan metod sufi *nazari*; dan menolak sama sekali segala bentuk pentafsiran secara zahir. Ini seperti tafsir yang dinisbahkan kepada Ibn 'Arabi. Lihat: Al-Rumi, Fahd Ibn 'Abd al-Rahman Ibn Sulaiman, *Ittijahad al-Tafsir fi al-Qarn al-Rabi' 'Asyar*, cet. 1, (Saudi Arabia : Idarat al-Buhuth al-'Ilmiah wa al-Ifthah wa al-Da'wah wa al-Irsyad, 1986), 376

¹ Kitab ini telah diterbitkan beberapa kali. Di antaranya diterbitkan oleh al-Matba'ah al-Jamaliyyah pada tahun 1913, Mustafa al-Babi al-Halabi pada tahun 1961.

² Kitab ini telah diterjemahkan ke dalam bahasa Indonesia dengan tajuk Lebih Dekat Kepada Allah dan diterbitkan oleh Pustaka Hidayah. Lihat: Ahmad Bin Muhammad Bin Ajibah Al Hasani, *Lebih Dekat Kepada Allah: Penjelasan atas al-Hikam Ibn 'Athallah*, (Bandung: Pustaka Hidayah, 2008)

³ Ibn 'Ajibah, *al-Fahrisah*, ed. Abd al-Hamid Saleh Hamdan, cet. 1, (Kaherah: Dar al-Faddi al-Arabi, 1990), 7.

masa itu berada di bawah pemerintahan *al-Aysraf al-'Alawiyah* yang didirikan oleh Muhammad Ibn Ali pada tahun 1041 H/1631 M¹.

Maghribi pula pada waktu kelahiran Syeikh Ibn 'Ajibah berada dalam suasana yang tidak menentu. Huru-hara dan pergaduhan terjadi di mana-mana. Keadaan ini terjadi selepas kewafatan Sultan Isma'il pada tahun 1139 H. Kewafatannya itu telah menyebabkan keadaan politik Maghribi tidak stabil. Ia berpunca daripada perebutan kuasa yang terjadi di kalangan anak-anak sultan. Pada waktu yang sama, Maghribi berhadapan dengan serangan musuh dari luar iaitu Kerajaan Spanyol Kristian yang berusaha mencari ruang untuk menakluk dan menjajah tanah Maghribi.²

Suasana politik yang tidak stabil ini telah membentuk diri Syeikh Ibn 'Ajibah dan masyarakat Maghrib untuk kuat dan tegar dalam menghadapi pelbagai ujian dan dugaan. Mereka menjadi terbiasa dengan kesusahan dan kesulitan, tidak terlalu mengeluh dengan apa yang mereka hadapi.

Pembuktian Syeikh Ibn 'Ajibah Keturunan Rasulullah S.A.W.

Latar belakang keluarga adalah amat penting bagi orang Arab. Dalam kitab *al-Fahrisah*, Syeikh Ibn 'Ajibah nampak bersungguh-sungguh membuktikan kemuliaan nasab beliau.

Dr. 'Abd al-Majid al-Saghir berpendapat bahawa mungkin ada orang yang meragukan kesahihan nasab beliau itu sehingga beliau berusaha membuktikannya.³ Syeikh Ibn 'Ajibah telah menulis tentang nasab keturunannya dalam kitabnya *al-Fahrisah*. Tulis beliau:

“Adapun keturunan saya, saya adalah 'Abd Allah Ahmad Ibn Muhammad Ibn al-Mahdi Ibn al-Husayn Ibn Muhammad Ibn 'Ajibah al-Hajjuji Ibn Sayyidi 'Abd Allah Ibn 'Ajibah.”⁴

---

¹ Ahmad al-Usairi, *al-Tarikh Islami* (Sejarah Islam), terj: H. Samson Rahman MA, cet: 5, (Jakarta: Akbar Media Eka Sarana, 2003), 427.

² Abd al-Majid al-Saghir, *Isykalayah Islah al-Fikri al-Sufi Fi al-Qarnain 18/19 M*, cet: 2, (Maghribi: Mansyurat Dar al-Afaq al-Jadidah, 1994).

³ Abd al-Majid al-Saghir, *Isykalayah Islah al-Fikri al-Sufi Fi al-Qarnain 18/19 M*, 117.

⁴ Ibn 'Ajibah, *al-Fahrisah*, 16.

Nasab keturunan beliau ini terus naik sehingga sampai pada Idris al-Akbar.¹ Justeru demikian, Syeikh Ibn 'Ajibah berasal dari *Alul Bayt* yang berpunca daripada al-Hasan, cucunda Rasulullah s.a.w. sehingga beliau menisbahkan diri beliau dengan Ahmad Ibn 'Ajibah al-Hasani.²

Nasab keturunan yang baik telah menempatkan Syeikh Ibn 'Ajibah di kedudukan mulia di mata masyarakat 'amnya dan pengikut-pengikutnya khususnya. Berikutnya membantu beliau dalam pengajian dan penyampaian dakwah beliau.

Pendidikan Rumah Membentuk Personaliti Syeikh Ibn 'Ajibah

Rumah adalah tempat pendidikan utama dan terpenting dalam melahirkan generasi hebat dan berkarakter.³ Ibu bapa Syeikh Ibn yakin perkara ini. Oleh itu, ibu beliau telah mula memprogram pendidikannya semenjak dalam kandungannya lagi. Ibu beliau sentiasa berdoa selepas solat dengan doa:

اَللّٰهُمَّ ارزُقْنِيْ ذُرِّيَّةً صٰلِحَةً

Terjemahan: Ya Allah, anugerahkanlah daku zuriat yang soleh.

Program awal anak-anak dengan pendidikan yang berlandaskan ketauhidan dan positif bahawa Allah akan menjadikan mereka anak-anak yang hebat, adalah amat penting untuk menarik pertolongan Allah s.w.t. Ibu beliau merasakan perkara ini. Beliau yakin bahawa doanya ini telah dimakbulkan Allah s.w.t. pada bulan Ramadhan. Perkara ini disebutkan Syeikh Ibn 'Ajibah dalam *Fahrisahnya*.⁴

Semenjak kecil, ibunya telah mengajarkannya cara berwudhuk, tayamum dan solat. Beliau telah terbiasa bangun malam. Awal pagi beliau pergi ke masjid, beliau akan melaungkan azan dan duduk sehingga solat subuh. Pada waktu itu beliau belum pandai membaca al-Quran lagi.

Didukung oleh didikan ibu bapanya yang baik dan persekitaran yang positif, Syeikh Ibn 'Ajibah memang tumbuh membesar menjadi seorang anak

---

¹ *Ibid*

² Umar Rida Kahhalah, *Mu'jam al-Muallifin : Tarajum Musannifin al-Kutub al-'Arabiyah*, (Beirut: Maktabah Dar al-Muthanna dan Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi, t.t.), 2:163

³ Doni Koesoema A, *Pendidikan Karakter: Strategi Mendidik Anak di Zaman Global*, (Jakarta: Penerbit Grasindo, 2007), 181

⁴ Ibn 'Ajibah, *al-Fahrisah*, 26.

yang soleh. Kesolehan telah nampak semenjak kecil lagi. Nilai-nilai sufi juga sudah mula muncul dalam dirinya. Beliau juga menceritakan bahawa semenjak kecil beliau lebih suka *khalwat* atau bersendirian, daripada bermain-main dengan kanak-kanak lainnya. Kata beliau lagi:

“Sesungguhnya Allah s.w.t. telah menanamkan ke hatiku cinta ilmu semenjak aku kanak-kanak lagi, aku telah membaca kitab Imam al-Qurtubi sebelum aku khatam al-Quran lagi, walaupun pada waktu itu aku tidak tahu tajuk kitab itu, hanya sahaja aku perhatikan kitab itu berbicara tentang hukum-hakam solat. Aku membaca kitab itu sambil aku mengembala kambing. Waktu itu aku dapat menghafalnya dengan banyak.”¹

Pendidikan al-Quran masuk ke dalam jiwa Syeikh Ibn 'Ajibah. beliau telah berusaha menghafalnya semenjak kecil. Beliau juga memperbaiki kualiti bacaannya dengan mempelajari ilmu tajwid dan qiraat. Pada waktu itu, guru yang banyak pengaruh pada dirinya dalam bidang al-Quran adalah datuknya sendiri yang bernama al-Mahdi.

Kecenderungannya kepada ilmu ini turut disokong oleh ibu bapanya. Untuk memotivasikannya agar lebih rajin belajar dan menuntut ilmu, ayah beliau suka membawanya bertemu ulama-ulama. Syeikh Ibn 'Ajibah merakamkan suatu peristiwa yang tidak pernah dilupakannya, iaitu peristiwa ayahnya membawa dia berjumpa dengan seorang ulama besar pada waktu itu yang bernama Sayyidi Ahmad al-Warzazi. Kata beliau:

“Di waktu kecil, ayahku pernah membawaku ke bandar Tetouan untuk tujuan menziarahi ulama-ulamanya. Namun kami hanya dapat berjumpa dengan Syeikh Sayyidi Ahmad al-Warzazi –semoga Allah merahmatinya. Aku melihat dia seorang lelaki yang pendek dan lurus serta berjanggut nipis.”²

Apabila dididik dengan kepentingan ilmu, Syeikh Ibn 'Ajibah menjadi serius dan bersungguh-sungguh dalam menuntut ilmu. Hari-hari beliau diisi dengan belajar. Hari belajarnya dirancang dengan baik.³

---

¹ *Ibid.*

² *Ibid.*, 27-28

³ Beliau berkata: “Pada hari Khamis, aku isi waktuku dengan menulis atau membaca kitab-kitab *matan*. Apabila datang waktu cuti, aku tidak melepaskannya begitu sahaja, aku akan mengisinya dengan membaca pelbagai kitab ilmu pengetahuan.” *Ibid.*

Di sini nampak Syeikh Ibn 'Ajibah sudah terdedah pada dunia penulisan dan kitab induk ilmu-ilmu Islam, iaitu kitab-kitab matan. Antaranya *Muqaddimah al-Ajrummyah*, *Alfiyyah*, *al-Mursyid al-Mu'in* karangan Ibn 'Asyir, kitab karangan *al-Khazzar*, kitab *Hirz al-Amani* dan kitab-kitab lainnya.

Kerajinan Syeikh Ibn 'Ajibah dan kesungguhannya dalam menuntut ilmu amat menakjubkan, sampai beliau tidak menghiraukan keadaan dirinya sendiri. Dalam satu hari beliau menghadiri tujuh majlis ilmu. Salah seorang gurunya ada yang memanggilnya dengan *al-Buhli*, yang membawa maksud orang gila, iaitu gila dengan ilmu pengetahuan. Selain menuntut ilmu pengetahuan, beliau juga dididik dengan amal ibadah. Pada sepertiga terakhir malam, beliau akan bangun untuk menunaikan solat tahajud sehingga dekat masuk waktu solat subuh.

Pada tahun 1180 H. atau 1181 H. beliau pergi menuntut ilmu ke Bandar Tetouan. Di sana beliau pun menghabiskan masanya untuk belajar dan mengkaji ilmu pengetahuan. Sehingga beliau diuji dengan kesusahan yang mana bekalannya habis. Namun demikian, beliau menahan dirinya daripada meminta kepada orang. Sehingga ibunya tahu, lalu mengirinkan dari kampungnya roti untuk makanannya. Ternyata kemanisan ilmu telah mengubah kesusahan menjadi kesenangan, yang berat menjadi ringan.

Di bandar Tetouan, Syeikh Ibn 'Ajibah berguru dengan beberapa ulama besar di sana, antaranya: Sayyidi Ahmad al-Rasya. Dengannya, Syeikh Ibn 'Ajibah belajar *al-Alfiyyah*, *Mukhtasar Khalil*, *al-Salim fi al-Mantiq* karangan al-Akhdari, *Mukhtasar al-Sanusi fi al-Mantiq*, *al-Sughra wa al-Kubra*, *al-Muqanna'* karangan Syeikh Abu 'Amr al-Dani dan *al-Khazrajiyyah* karangan Diya' al-Din al-Khazraji.¹

Beliau juga belajar dengan Sayyidi Abd al-Karim Ibn Qurays.² Dengannya, Syeikh Ibn 'Ajibah belajar tafsir, *Sahih al-Bukhari* dan *Sahih Muslim*, *Mukhtasar Khalil*, *al-Risalah fi al-Fiqh al-Maliki* karangan Ibn Abi Zayd al-Qayrawani, *Tuhfah al-Hukkam* karangan Ibn 'Asim al-Gharnati, *Lamiyyah al-Zaqqaq* karangan Abu al-Hasan 'Ali al-Tajibi al-Zaqqaq, Ibn Hisyam al-Mahazi,

¹ *Ibid.*

² Beliau ialah seorang imam, khatib yang alim dalam pelbagai bidang ilmu, khususnya pakar dalam bidang fikah. Antara keistimewaanannya adalah beliau hafal kitab *Mukhtasar Khalil*. Dia menjadi sumber rujukan masyarakat dalam menyelesaikan masalah kehidupan mereka. Fatwanya diminati ramai sehingga pihak kerajaan melantiknya secara paksa menjadi qadi Bandar Tetouan. Beliau meninggal dunia di Hijaz pada tahun 1197 H. Pendapat dan pentafsiran beliau sering dijadikan rujukan Syeikh Ibn 'Ajibah dalam pentafsirannya.

Lamiyyah al-Afal, al-Mughni, al-Sughra wa al-Kubra, Mukhtasar al-Sanusi, al-Salim fi al-Mantiq, Talkhis al-Miftah fi al-Bayyan, Mukhtasar al-Subki fi al-Usul, al-Syifa fi Ta'rif Huquq al-Mustafa karangan al-Qadi 'Iyad.¹

Gurunya yang lain ialah Sayyidi Muhammad al-Warzazi,² Sayyidi Muhammad al-'Abbas, Sayyidi 'Abd al-Salam Ibn Quraysy, Sayyidi Muhammad Ghaylan, Sayyidi 'Ali Syatir,³ Sayyidi Muhammad al-Januwī al-Hasani.⁴

Pada tahun 1200 H Syeikh al-Januwī meninggal dunia. Kewafatan beliau ini telah menyebabkan Syeikh Ibn 'Ajibah berasa amat kehilangan. Kewafatan ini telah mendorong beliau berhijrah ke tempat lain untuk menuntut ilmu, iaitu Bandar Fes. Di sana beliau berguru kepada Sayyidi Muhammad al-Tawali Ibn Sawdah,⁵ seorang ulama pakar dalam bidang hadis. Syeikh Ibn 'Ajibah belajar daripadanya *sahih al-Bukhari* dan mendapatkan ijazahnya.

¹ Ibn 'Ajibah, *al-Fahrisah*.

² Beliau ialah al-'Ammah al-Salih Abu 'Abd Allah Muhammad Ibn 'Ali al-Warzazi, seorang pakar fikah yang arif billah. Sumber sejarah tidak menyebut tarikh kelahiran dan kematiannya. Selain mempelajari kitab-kitab di atas, Syeikh Ibn 'Ajibah telah memperoleh ijazah mutlaqah daripada beliau kitab *Talkhis al-Miftah fi al-Bayan*, dan *Jami' al-Jawami' fi al-Usul*. Pengijazahan itu diperoleh Syeikh Ibn 'Ajibah pada tahun 1214H.

³ Beliau ialah Abu al-Hasan 'Ali Ibn Ahmad Ibn Syatir al-Hasani (w.1191H). seorang imam yang pakar dalam bidang fikah, nahu dan hadis. Beliau mengajar di Bandar Tetouan *Sahih al-Bukhari, al-Alfiyah, Syama'il* karangan Imam al-Tirmidhi dan *Mukhtasar Khalil*. Syeikh Ibn 'Ajibah menyifatnya sebagai seorang guru yang sabar, berdedikasi dan teliti dalam ilmunya, warak dan tawaduk, memakai baju kasar meniru cara salafus soleh.

⁴ Beliau ialah Abu 'Abd Allah Muhammad Ibn al-Hasan al-Janawī al-Hasani (1135-1200H), seorang imam yang alim, zuhud, mendalam dalam bidang ilmu zahir dan ilmu tasawuf sehingga dikenal sebagai arif billah yang soleh lagi kuat agama. Beliau digelar Syeikh Ibn 'Ajibah sebagai imam yang dedikasi, mufti manusia, salah seorang imam Islam, penutup para *muhaddiq* dan matahari para *mudaddiq*. Syeikh Ibn 'Ajibah telah mengiringinya sehingga beliau meninggal dunia pada tahun 1200H.

⁵ Beliau ialah Abu 'Abd Allah Muhammad al-Tawad Ibn al-Talib Ibn Sawdah al-Mari (1111-1209H), seorang pakar hadis terkenal di zamannya, juga pakar dalam bidang tafsir, fikah, usul, ilmu kalam, mantiq dan tasawuf. Beliau merupakan guru kepada ramai ulama Maghribi. Beliau suka berihlah untuk mengajar ilmu, maka beliau ada mengajar di Mesir dan Hijaz. Beliau juga menulis buku, antaranya : *Zad al-Majd al-Sari' Ila Qira'ah Sahih al-Bukhari, Hasyiah 'Ala Tafsir Ibn Juzay, Syarh al-Arba'in al-Nawawiyah, al-Minhah al-Thabitah fi al-Salah al-Fa'itah, Tali' al-Amani 'ala Mukhtasar al-Zarqani*, dan lain-lain.

Di Bandar Fes beliau juga berguru kepada Sayyidi Muhammad Bannis,¹ Sayyidi Ahmad al-Za'ri, Sayyidi al-Tayyib Ibn Kayran,² dan ulama-ulama lain.

Keterlibatan Syeikh Ibn 'Ajibah Dalam Tasawuf

Bakat sufi sudah menjangar dalam jiwa Syeikh Ibn 'Ajibah sebelum beliau terjun secara rasmi ke dalam tasawuf. Orang-orang telah mengenal beliau dengan ketaatan, kesungguhan, keikhlasan, zuhud dan waraknya.

Beliau mulai terpengaruh dengan tasawuf praktis selepas beliau kembali dari Bandar Fes. Beliau pergi ke sana untuk menziarahi Syeikh-Syeikh yang beliau pernah berguru kepada mereka dalam bidang ilmu zahir sebelumnya. Dalam perjalanan balik itu ke kampungnya, beliau menyempatkan diri untuk singgah di perkampungan Bani Zawal untuk bertemu dengan Syeikh Maula al-

---

¹ Beliau ialah Al-'Alamah Abu 'Abd Allah Muhammad Ibn Ahmad Ibn Banis al-Fasi (1160-1213H), seorang hafiz yang alim ensiklopedi pelbagai ilmu dan pengetahuan, sumber rujukan masyarakat dalam bab fara'id. Beliau telah menghasilkan karya tulis yang hebat, antaranya *Bahjah al-Basir fi Syarh Fara'id Mukhtasar Khalil, Lawami' Anwar al-Kawkab al-Durri fi Syarh Hamziyyah al-Busayri, Tahsil Ma Li A'immah al-A'lam fi Masa'il al-Hiyazah al-Da'irah Bayn al-Hukkam*, dan lain-lain.

² Beliau ialah al-Hafidh Abu 'Abd Allah al-Tayyib Ibn 'Abd al-Majid Ibn Kayran (1172-1227H), seorang imam yang pakar dalam bidang ilmu dan dianggap pembawa panji ilmu dan pengetahuan, menguasai ilmu riwayat dan dirayah. Beliau mengajar tafsir di Universiti Qayrawiyyin. Beliau mentafsirkan al-Quran dengan mendatangkan pelbagai pendapat, lalu membincangkannya dan menjelaskan yang benar dan yang salah dengan memberi dalil dan hujah yang kuat. Majlis ilmu beliau turut dihadiri oleh sultan. Antara karya Beliau ialah *Tafsir al-Quran*, tetapi beliau tidak sempat menyelesaikannya. *Hasyiah Sahih al-Bukhari, Muslim dan al-Nasa'i, Syarh Alfiah al-'Iraqi fi 'Ilm al-Hadith, Syarh al-Hikam Ibn 'Ata' Allah al-Iskandari*, dan lain-lain.

'Arabi¹ dan Sayyidi Muhammad al-Buzaydi², yang merupakan ulama dan tokoh sufi yang berpengaruh pada waktu itu.

Apabila sampai di perkampungan Bani Zawal, beliau disambut dengan gembira oleh Syeikh Maula al-'Arabi dan Sayyidi Muhammad al-Buzaydi. Ketika beliau mendekat kepada Sayyidi Muhammad al-Buzaydi, beliau berkata kepadanya:

“Semoga Allah menjadikan engkau seperti al-Junayd yang akan mengikuti engkau 10 ribu orang zuhud.”³

Kemudian beliau pergi pula kepada Syeikh Maula al-'Arabi, beliau juga mendoakannya dengan doa kebaikan. Beliau tinggal di sana selama 3 hari. Kesempatan itu beliau gunakan untuk berbincang dan berdiskusi dengan dua orang tokoh sufi itu tentang ilmu dan rahsia-rahsia tauhid. Mereka memberikan kepada beliau kitab *al-Tajibi* untuk ditelaah dan *Syarah al-Ra'iyah* untuk disalin. Ketika beliau hendak meninggalkan tempat itu, beliau berkata kepada Syeikh Maula al-'Arabi, “Saya adalah sahabat-sahabatmu.” Syeikh Maula al-'Arabi pun menjawab, “*Marhaban bika*”.⁴

¹ Beliau ialah Abu al-Ma'ali al-'Arab Ibn Ahmad al-Hasani yang diberi gelaran dengan al-Darqawi. Al-Kuhan menyifatnya sebagai teladan *Ahl al-Kamal* dan mursyid para salik untuk sampai pada maqamat dan ahwal serta imam. Al-'Askari menganggap sebagai arif agung dan qutub tersohor. Beliau dilahirkan pada tahun 1150 H. di kabilah Bani Zawal yang terletak di sebelah barat Maghribi. Beliau pergi menuntut ilmu ke Bandar Fes. Di sana beliau bertemu Syeikh 'Ali al-Jamal, lalu melakukan latihan suluk di bawah bimbingannya. Beliau mengasaskan tarekat al-Darqawiyah yang merupakan pecahan daripada tarekat al-Syadhiliyyah. Ramai penuntut yang berjaya mencapai darjat *kamal* dan *tamkin* dalam tasawuf. Beliau meninggal dunia pada tahun 1239 H. Antara karya tulisnya adalah *Risalah Busyur al-Hadiyah fi Madhhab al-Sufiyah* dan *Jawahir al-Qirtas fi Manaqib Syeikh 'Ali al-Jamal*.

² Beliau ialah Muhammad Ibn al-Habib Ahmad al-Buzaydi al-Hasani. Beliau berasal dari Ghamarah, kawasan yang terletak di sebelah barat Maghribi, tempat kelahiran Syeikh Abu al-Hasan al-Syadhili. Beliau bertemu dengan Syeikh al-'Arabi al-Darqawi dan mengikutinya selama 16 tahun sehingga beliau dianggap sebagai pengikut setianya. Pada asalnya Syeikh al-Buzaydi adalah seorang ummi yang tidak tahu menulis dan membaca. Namun, kemudian Allah menganugerahkannya ilmu dan pengetahuan yang tidak disangka-sangka. Beliau memiliki buku yang bertajuk: *al-Adab al-Mardiyyah fi Tariq al-Sufiyah* dan *al-Qasidah al-Taiyyah fi al-Suluk*. Beliau meninggal dunia pada tahun 1229 H di Maghnanim, negeri Wahran, Aljazair.

³Ibn 'Ajibah, *al-Fahrisah*, 45

⁴ *Ibid.*

Menurut Dr. Abd al-Majid al-Saghir, kenyataan beliau ini menunjukkan kesediaan beliau menjadi pengikut tarekat tasawuf mereka. Tetapi pada waktu itu beliau belum meminta wirid tarekat daripada mereka, sebagai tanda rasmi beliau menjadi pengikut mereka. Syeikh Ibn 'Ajibah berpendapat bahawa wirid tidak begitu penting, yang lebih penting adalah *Suhbah Syeikh*, sebagaimana yang pernah beliau dengar daripada Syeikh 'Ali al-Jamal, ketika beliau berada di Bandar Fes.¹

Doa daripada dua orang tokoh sufi yang mengikuti tarekat al-Darqawiyah itu telah masuk ke dalam hati dan perasaan Syeikh Ibn 'Ajibah, seolah-olah ia telah memberi roh baru pada diri beliau. Kekuatan itu, tidak hanya beliau yang merasakannya, tetapi ia juga dirasakan oleh orang-orang lain yang melihatnya.

Menurut Dr. 'Abd al-Majid al-Saghir, pada waktu itu tarekat al-Darqawiyah memerlukan seorang tokoh yang kuat dalam bidang syariat dan ikhlas dalam beramal untuk mengukuhkan kedudukan mereka. Maka dengan kedatangan Syeikh Ibn 'Ajibah yang alim dalam bidang syariat merupakan peluang emas bagi mereka untuk menariknya masuk dalam barisan mereka.²

Oleh itu, sekembalinya Syeikh Ibn 'Ajibah ke Bandar Tetouan, Syeikh Muhammad al-Buzaydi terus mengutus surat kepada Syeikh Ibn 'Ajibah. Dalam surat itu, beliau menasihatinya supaya mencari seorang Syeikh murabbi yang dapat membimbing beliau sampai kepada peringkat *al-Wusul*. Namun Syeikh Ibn 'Ajibah tidak membalasnya, beliau hanya mendiamkan diri. Hal ini telah mendorong Syeikh Muhammad al-Buzaydi menghantar surat lagi kepadanya. Selain melalui surat, beliau juga menyuruh pengikut-pengikutnya yang datang ke Bandar Tetouan, menyampaikan pesan kepada Syeikh Ibn 'Ajibah. Pesan itu mengandungi ajakan lagi supaya Syeikh Ibn 'Ajibah datang kepadanya.³ Sekali lagi, Syeikh Ibn 'Ajibah tidak dapat memenuhi jemputan Syeikh Muhammad al-Buzaydi itu.

Dr. 'Abd al-Majid al-Saghir menganggap bahawa keadaan ini menunjukkan Syeikh Ibn 'Ajibah masih berada dalam keadaan ragu dan bingung dalam memutuskan sama ada akan masuk tarekat atau tidak. Baginya, memilih masuk tarekat, bermakna memilih jalan hidup, ia akan menentukan

---

¹ 'Abd al-Majid al-Saghir, *Isykaliyah Islah al-Fikri al-Sufi*, 139

² *Ibid*.

³ *Ibid*, 46.

kesudahannya. Maka beliau perlu pada pemikiran yang matang dan pertimbangan yang mendalam sebelum memutuskan pilihannya.¹

Justeru Syeikh Ibn 'Ajibah masih belum juga datang menghadap, akhirnya Syeikh Muhammad al-Buzaydi datang sendiri menemuinya. Sekali lagi, ini menunjukkan betapa mereka memerlukan Syeikh Ibn 'Ajibah. Syeikh Ibn 'Ajibah berkata dalam *al-Fahrisah*:

“Maka saya tidak dapat datang (menemuinya), sehingga beliau sendiri datang kepadaku, lalu beliau mengajar dan mentalqinkan wirid kepadaku.”²

Dengan pemberian wirid tersebut, maka rasmilah Syeikh Ibn 'Ajibah menjadi pengikut tarekat al-Darqawiyah. Kemudian, apabila selesai sahaja beliau diajar dan ditalqinkan wirid, Syeikh Ibn 'Ajibah berkata kepada Syeikh Muhammad al-Buzaydi:

“Saya berada dalam bimbingan engkau, maka engkau buatlah terhadapku apa yang engkau inginkan !.”³

Kata-kata ini adalah kenyataan yang jelas daripada Syeikh Ibn 'Ajibah bahawa beliau siap menjadi murid yang baik kepada Syeikh Muhammad al-Buzaydi.

Mendengar kata-kata Syeikh Ibn 'Ajibah itu, Syeikh Muhammad al-Buzaydi menoleh ke arah pengikut-pengikutnya, seraya memuji Syeikh Ibn 'Ajibah dan menyifatkannya sebagai seorang yang telah menghimpun maqamat tasawuf dalam dirinya.

Ini bermakna, apabila Syeikh Ibn 'Ajibah masuk secara rasmi ke dalam tarekat sufi, beliau telah bersedia daripada segi mental dan spritual. Syeikh Ibn 'Ajibah telah mengamalkan sebelum itu sifat zuhud, warak, sabar, santun, redha, *taslim*, *syafaqah*, *rahmah*, mulia dan dermawan. Bahkan, beliau merupakan seorang yang terkenal tawaduk. Semua itu adalah maqamat tasawuf yang perlu dilalui oleh setiap *salik* yang ingin meraih *wusul* dan Syeikh Ibn 'Ajibah telah melalui semua itu. Tetapi Syeikh Muhammad al-Buzaydi mengingatkan Syeikh Ibn 'Ajibah bahawa sifat-sifat mulia yang telah diamalkannya itu baharu setakat mengamalkan tasawuf zahir. Beliau berkata kepada Syeikh Ibn 'Ajibah:

---

¹ 'Abd al-Majid al-Saghir, *Isykaliyah Islah al-Fikri al-Sufi*, 138.

² *Ibid*, Ibn 'Ajibah, *al-Fahrisah*, 46.

³ *Ibid*.

“Jika Allah berkehendak, nescaya beliau akan mengenal apa yang dinamakan dengan tasawuf batin itu.¹

Lantaran Syeikh Ibn 'Ajibah telah menyatakan kesediaannya menerima apa pun arahan daripada Syeikh Muhammad al-Buzaydi maka sudah tentu beliau juga bersedia untuk mengamalkan tasawuf batin itu. Oleh itu, ketika Syeikh Muhammad al-Buzaydi mengarahkannya itu untuk melalui latihan-latihan tasawuf batin. Beliau dengan taat dan patuh berusaha melaksanakannya.

Al-Kuhan menyifatkan Syeikh Ibn 'Ajibah dalam kitabnya *Jami' al-Karamat al-'Illiyah* bahawa Beliau ialah seorang mulia, terpancang, *qutub* wali agung, mata air rahsia ahli hakikat, Syeikh tarekat, sandaran ahli zahir dan ahli hakikat, wali agung, *ghaus* yang tersohor dan di antara *ahl tamkin*.²

Dakwah Syeikh Ibn 'Ajibah Kepada Tasawuf

Selepas guru Syeikh Muhammad al-Buzaydi melihat kejayaan Syeikh Ibn 'Ajibah melepasi setiap proses latihan *Tajarrud* dan *Tathir*, serta menguasai tasawuf batin dengan baik, akhirnya beliau mengarahkan Syeikh Ibn 'Ajibah untuk keluar menyebarkan dakwah sufi dan tarekat al-Darqawiyah ke tengah-tengah masyarakat Maghribi secara amnya. Maka dengan ini, Syeikh Ibn 'Ajibah telah memperoleh kelayakan untuk menyampaikan tasawuf dan dilantik menjadi seorang Syeikh dalam tarekat al-Darqawiyah. Dengan kelayakan itu, Syeikh Ibn 'Ajibah boleh bergerak keluar berdakwah. Beliau pergi ke kampung-kampung dan bandar-bandar di kawasan utara Maghribi. Dakwah beliau sampai ke Bandar Ribat, Sula dan bandar-bandar lain di Maghribi.

Daripada segi metode dakwah, Syeikh Ibn 'Ajibah menggabungkan metode dakwah *bil hal* dan dakwah *bil lisan*. Selain memberi contoh teladan dan mempraktikkan langsung amal-amal tasawuf, beliau juga memberi ceramah nasihat dan peringatan kepada manusia. Dalam proses penyebaran dakwah itu, Syeikh Ibn 'Ajibah berjaya menarik ramai pengikut, tetapi tidak sedikit juga beliau menghadapi penentangan daripada masyarakat.

Ketika berdakwah, Syeikh Ibn 'Ajibah tidak lekang dek ujian. Beliau pernah dimasukkan ke dalam penjara bersama dengan saudaranya disebabkan fitnah. Namun di penjara itu dia berdakwah dan berjaya merubah penjara itu

¹ 'Abd al-Majid al-Saghir, *Isykaliyah Islah al-Fikri al-Sufi*, 140.

² Abi 'Ali al-Hasan Ibn Muhammad Ibn Qasim al-Kuhan al-Fasi al-Maghribi, *Tabaqat al-Syadhiliyyah al-Kubra al-Musamma Jami' al-Karamat al-'Illiyah fi Tabaqat al-Sadah al-Syadhiliyyah*, cet. 2, (Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, 2005), 153

menjadi zawiyah sufi. Syeikh Ibn 'Ajibah menggambarkan keadaan itu dalam kitabnya *al-Fahrisah* dengan berkata:

“Penjara itu telah berubah menjadi zawiyah. Semua berzikir mengingati Allah. Pintu penjara menjadi senang dibuka untuk orang-orang yang mahu masuk melawat. Penghuni penjara berasa lega selama kami berada dalam penjara itu.”¹

Kemudian beliau dikeluarkan, kerana tiada bukti dan ketakutan pihak berkuasa terhadap aktivitiinya dalam penjara itu.

Kewafatan Syeikh Ibn 'Ajibah

Syeikh Ibn 'Ajibah meninggal dunia pada tahun 1224 H. akibat wabak taun yang melanda negerinya pada waktu itu. Ketika itu beliau sedang berada di kampung gurunya di Bandar Ghamarah. Beliau dikebumikan di kaki bukit yang terletak sekitar 20 Km daripada Bandar Tangeir. Ramai yang menziarahi kuburan beliau ini untuk mengambil berkat dan berdoa. Setiap tarikh 14 bulan September, para pengikut tarekat al-Darqawiyah al-'Ajibiyyah mengadakan haul bersempena dengan kewafatan beliau ini.²

Karya-Karya Peninggalan Syeikh Ibn 'Ajibah

Syeikh Ibn 'Ajibah termasuk ulama yang produktif dalam penulisan. Semasa beliau hidup, beliau telah berjaya menulis lebih 40 karya yang bermanfaat yang beliau tinggalkan untuk ummah ini. Antara karyanya itu, ada yang berkaitan dengan tasawuf dan ada juga yang berkaitan bahasa Arab dan ilmu-ilmu keislaman lainnya. Kebanyakannya dalam bentuk syarahan ke atas qasidah dan kitab-kitab mukhtasar.

Dr. 'Abd al-Majid al-Saghir menyatakan bahawa karya-karyanya itu kebanyakannya ditulis antara tahun 1196 H sehingga tahun kewafatannya 1224 H. Maka selama 28 tahun itu, beliau tidak berhenti menulis.³

Karya-karya Syeikh Ibn 'Ajibah dapat dikategorikan pada dua kategori:

---

¹ Ibn 'Ajibah, *al-Fahrisah*, 57.

² Lihat: 'Abd al-Majid al-Saghir, *Isykaliyah Islah al-Fikri al-Sufi*. 160; 'Umar Rida Kahhalah, *Mu'jam al-Muallifin : Tarajum Musannifi al-Kutub al-'Arabiyah*, (Beirut: Maktabah Dar al-Muthanna dan Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi, t.t.), 2:163

³ Abd al-Majid al-Saghir, *Isykaliyah Islah al-Fikri al-Sufi*, 164.

1. Karya Tulis Syeikh Ibn 'Ajibah Sebelum Aktif Dalam Tasawuf.

Karya ini ditulis sebelum tahun 1208 H. Beliau ketika itu menjadi penuntut dan juga guru ilmu-ilmu keislaman. Antara karya-karya beliau dalam kategori ini ialah: *Ta'lif fi al-Niyat, al-Lawa'ih al-Qudsiyyah fi Syarh al-Wazifah al-Zaruqiyyah, Syarh Taiyyah al-Syeikh 'Ali Ibn Mas'ud al-Ja'idi, Taqyid aw Ta'lif fi al-Ghaybah wa Madh al-'Uzlah, al-Anwar al-Sunniyyah fi Syarh al-Qasidah al-Hamziyyah, Ta'lif fi al-Tawhid wa al-Salah, Syarh al-Hizb al-Kabir li al-Syadhili, Syarh al-Munfarajah li Ibn al-Nahwi, Syarh al-Burdah li al-Busayri, al-Anwar al-Sunniyyah fi al-Adhkar al-Nabawiyyah, Syarh Asma' Allah al-Husna, Arba'un Hadithan fi al-Usul wa al-Furu' wa al-Tasawuf, Ta'lif fi al-Qiraat al-'Asyar, Azhar al-Bustan fi Tabaqat al-'Ulama' wa al-Sulaha' wa al-A'yan, Hasyiah 'Ala Mukhtasar Khalil, Syarh al-Hisn al-Hasin.*¹

Jika diamati daripada hasil-hasil karya beliau itu, walaupun beliau belum masuk dalam aliran tasawuf praktis pada ketika itu, tetapi beliau telah menulis tentang perkara-perkara yang bersangkutan paut dengan tasawuf. Ini menunjukkan beliau sudah memiliki kecenderungan tasawuf sejak awal lagi, hanya sahaja beliau belum terjun secara praktis ke dalamnya.

Syeikh Ibn 'Ajibah telah berhenti menulis daripada tahun 1205 H sehingga tahun 1210 H. Dr. 'Abd al-Majid al-Saghir ada menyebutkan beberapa kebarangkalian sebab kosongnya beliau daripada menulis.

2. Karya Syeikh Ibn 'Ajibah Selepas Terlibat Aktif Dalam Tasawuf.

Karya ini ditulis selepas tahun 1208 H. sehingga beliau meninggal dunia. Pada waktu ini, beliau telah menjadi jurucakap dan pendakwah tarekat al-Darqawiyyah di utara Maghribi. Antara karya-karya beliau dalam kategori ini adalah: *Syarh 'Ala Tasliyah 'Abd al-Salam Ibn Masyisy, Iqaz al-Himam fi Syarh al-Hikam, al-Futuh al-Ilahiyyah fi Syarh al-Mabahith al-Asliyyah, Syarh Qasidah Haiyyah al-Rifa'i, Syarh Qasidah Khamriyyah li Ibn al-Farid, Tafsir al-Fatihah (al-Tafsir al-Mutawassit), Tafsir Mutawwil li al-Fatihah, Tafsir Mukhtasar li al-Fatihah, Syarh Qasidah fi al-Isim li al-Syasytari, Syarh Qasidah fi al-Mahabbah li al-Syasytari, Syarh Manzumah al-Syeikh Muhammad al-Buzaidi fi al-Suluk, Silk al-Durar fi Dhikr al-Qada' wa al-Qadar, al-Bahr al-Madid fi Tafsir al-Quran al-Majid, Nu'ut al-Khamrah al-Azaliyyah fi Hal al-Tajalli wa Ba'dah, Syarh Tasliyyah Ibn al-'Arabi al-Hatimi, Kasyf al-Niqab 'An Sirr Lub al-*

---

¹ Ibn 'Ajibah, *al-Fahrisah*.

*Albab: fi Bayan al-Talasim Allati Ihtajabat biha al-Rububiyyah, Syarh Nuniyyah al-Syasytari, Mi'raj al-Tasyawuf ila Haqa'iq al-Tasawwuf, Syarh Taiyyah al-Buzaidi fi al-Khamrah al-Azaliyyah, Syarh Mutawwil li Taiyyah al-Buzaidi, Kitab fi al-Ad'iyyah wa al-Adhkar al-Mumhiqah li al-Dhunub wa al-Awzar, al-Futuhat al-Qudsiyyah fi Syarh al-Muqaddimah al-Ajrumiyyah, Hasyiyyah 'Ala al-Jami' al-Saghir li al-Suyuti, al-Kasyf wa al-Bayan fi Mutasyabih al-Quran, Diwan Qasa'id wa Tausihat.*¹

Daripada karya-karya Syeikh Ibn 'Ajibah di atas, didapati bahawa kebanyakan karyanya itu dalam bentuk syarahan bagi kitab-kitab matan yang terdapat di zamannya. Ini sesuai dengan sistem pendidikan dan intelektual yang berkembang pada waktu itu, sebagaimana yang telah dijelaskan sebelum ini.

Penutup

Syeikh Ibn 'Ajibah merupakan seorang tokoh sufi yang melalui kehidupan yang menarik untuk dikaji oleh para penuntut ilmu. Perjalanan hidupnya adalah perjalanan hidup seorang ulama yang cinta ilmu dan berusaha beramal dengan ilmunya. Banyak pelajaran dan pengajaran yang dapat dipetik daripada kisah hidup beliau, terutama bagi mereka yang berniat menjadi pewaris para nabi.

Nampak daripada perjalanan hidup Syeikh Ibn 'Ajibah, betapa pentingnya peranan keluarga membentuk karakter anak. Daripada keluarga solehlah, terbentuk Ibn 'Ajibah yang soleh. Daripada keluarga yang mengerti nilai ilmiah, tumbuh seorang ulama seperti Ibn 'Ajibah yang cintakan ilmu. Ilmu Syeikh Ibn 'Ajibah telah dicurahkan kepada muridnya, para pengikutnya, masyarakatnya dan terus mengalir walaupun beliau telah meninggalkan dunia ini melalui karya-karya tulisnya yang masih dimanfaatkan oleh umat manusia.

5.0 BIBLIOGRAFI

Doni Koesoema A, *Pendidikan Karakter: Strategi Mendidik Anak di Zaman Global*, (Jakarta: Penerbit Grasindo, 2007)

Ibn 'Ajibah, Abu al-`Abbas Ahmad Ibn Muhammad Ibn al-Mahdi al-Hasani, *al-Bahr al-Madid fi Tafsir al-Quran al-Majid*, cet. 2, Beirut: Dar al-Kutub al-`Ilmiyah, 2005.

_____, *Tafsir al-Fatihah al-Kabir al-Musamma bi al-Bahr al-Madid*, cet. 1, t.tp.: Dar al-Hawi, 1999.

¹ Ibn 'Ajibah, *al-Fahrisah*; Abd al-Majid al-Saghir, *Isykaliyah Islah al-Fikri al-Sufi*.

-
- _____, *al-Fahrisah*, ed. Abd al-Hamid Saleh Hamdan, cet: 1 Kaherah: Dar al-Faddi al-Arabi, 1990.
- _____, *Lebih Dekat Kepada Allah: Penjelasan atas al-Hikam Ibn 'Atha'illah*, (Bandung: Pustaka Hidayah, 2008)
- Kahhalah, Umar Rida, *Mu`jam al-Muallifin*, cet. 1, Beirut: Dar Ihya' al-Turath al- Arabi, t.t.
- al-Maghribi, Abi 'Ali al-Hasan Ibn Muhammad Ibn Qasim al-Kuhan al-Fasi, *Tabaqat al-Syadhiliyyah al-Kubra al-Musamma Jami' al-Karamat al-Illiyyah fi Tabaqat al-Sadah al-Syadhiliyyah*, cet. 2, Beirut : Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, 2005
- Al-Rumi, Fahd Ibn `Abd al-Rahman Ibn Sulaiman, *Ittijahad al-Tafsir fi al-Qarn al-Rabi' `Asyar*, cet. 1, (Saudi Arabia : Idarat al-Buhuth al-' Ilmiah wa al-Ifta' wa al-Da'wah wa al-Irsyad, 1986)
- Al-Saghir, Dr 'Abd al-Majid, *Isykaliyah Islah al-Fikri al-Sufi Fi al-Qarnain 18/19 M*, cet: 2, Maghribi: Mansyurat Dar al-Afaq al-Jadidah, 1994.
- al-Talidi, Syaikh 'Abd Allah Ibn Abd al-Qadir, *al-Mutrib Bi Masyahir Awliya' al-Maghrib*, cet: 3, Ribat : Dar al-Iman, 2000.
- al-Usairi, Ahmad, *at-Tarikh Islami* (Sejarah Islam), terj: H. Samson Rahman MA, cet: 5, Jakarta: Akbar Media Eka Sarana, 2003